

JOSEP FERNANDEZ COROMINAS

Confins del comtat de Besalú

A la mort de Miró II, l'any 927, els comtats de Besalú i Cerdanya passen a un règim de pro-indivís, molt corrent al formar-se els comtats independents. Fou a la mort del seu fill Oliba Cabreta, nét de Wifred el Vellós, que els comtats de Besalú i Cerdanya se separen definitivament.

Podem fer una relació molt aproximada dels seus límits pel testament que, en 1020, redigeix Bernat de Tallaferro. Aquest document, d'un interès considerable, dona una llista dels dominis i castells que el comte posseeix en propi i llega als seus familiars.

a) Dins de l'actual zona Nord dels Pirineus, dona a l'Abadia de Sant Miquel de Cuxà, l'alleu de Tavernulas (Tavern).

b) Alleu de Pontellà i l'església de Caixàs a Sant Pere de Castellnou.

c) Al seu fill Huc li deixa uns alleus, prop de Fonellet.

d) L'alleu de Olokag (no sabem donar-li la traducció sobre cap lloc), a la seva filla Adaliz.

e) Corsaví a Constança.

f) Els comtats de Vallespir i Castellnou, a la seva muller Tota; però que a la seva mort passessin a l'hereu.

g) Al seu fill gran Guillem li llega els comtats i castells de: BESALÚ, AUSONA (Vic), BERGA, FENOLLET, PERAPERTUSA, l'abadia de les Corberes, els castells de Pena i Tartaüll (dins la Vall de l'Agli) i les terres del Puig Aguilar.

Tant pels partatges, a la mort de cada comte sobirà, com per les anèxions matrimonials, els límits canvien lleugerament; però des de:

Bernat Tallaferro, 990-1020,

Guillem I el Gras, 1020-1052,

Guillem II el Truncós, 1052-1066,

Bernat II, 1066-1085,

Bernat III, 1085-1111, que per manca de successió, passa el Comtat de Besalú al de Barcelona, els límits eren, poc més o menys:

Al Nord, vescomtats de Perapertusa i Fonellet, fent frontera amb Carcas-sona i Narbona.

A l'Est, les planes dels Aspres del Rosselló, fent costat al comtat del mateix nom i la parte empordanesa que de Lladó al Fluvià arribava al Rec Madral, prop de Vilatenim.

Al Sud, les comarques del Baix Fluvià i Banyoles limitaven amb Girona.

A l'Oest, els comtats d'Ausona i Berga mijanaven amb els de Barcelona, Urgell i Cerdanya.

De fet, formaven el comtat les actuals comarques de Fonellet, Vallespir, les viles rosselloneses d'Illa, Thuir, Millàs i Sant Feliu, l'Empordà de Cabanellas fins a Figueres inclusiu, La Garrotxa, La Muntanya, L'Alta Muntanya (la part de Camprodon), el Ripollès, la comarca de Vic i el Bergadà.

Si posem a Besalú com a centre, tenim les distàncies de: Berga-Besalú, 116 qm; Besalú-Perapertusa, 110 qm. Total, 217 qm.

L'any 1017 ens dona un testimoni irrefutable dels vescomtats límits del Nord, que per la seva llunyania han sigut menys estudiats. Entre els signants de l'acta de constitució del Bisbat de Besalú, al costat del comte Bernat i de la seva muller Tota hi trobem els vescomtes Pere de Fonellet i Seguer de Perapertusa.

És doncs, sobre Perapertusa que versa la nostra comunicació.

D'aquell vescomtat queda encara el castell en molt bon estat. La seva situació és en plenes Corberes, muntanyes que separen actualment els departaments dels Pirineus Orientals i l'Aude. El camí dret és la carretera Nacional 117 que des de Perpinyà, i per la Vall de l'Agli, es dirigeix vers Quillan i Foix. A Sant Pau de Fonellet, a 23 qm de la sortida s'ha de deixar la Nacional dita i prendre un camí que, seguint les Gorges de Galamús, porta al castell després de 9 qm de recorregut i vorejat de frondosos boscos.

La seva construcció i forma és impressionant, semblant-se al nostre Castellfollet de la Roca, però més enlairat i de difícil accés. La pedra extreta del mateix lloc anava deixant petites esplanades, aprofitades per engrandir la fortalesa. L'obra de fàbrica està construïda, a dos de camell, sobre una roca calcàrea de 300 a 400 metres. Té d'excel·lent dos torres rodones, no vistes a cap més construcció de l'època, la qual cosa prova la propera influència francesa. El Patrimoni de Belles Arts del veí país hi ha fet reconstruccions amb molt de seny i ha consolidat aquest tresor arquitectònic.

Poques coses sabem dels primers senyors de Perapertusa, que ja hi havia a l'època carolíngia; però des de Tallaferro, any 990 al 1367, hi hagué 17 vescomtes.

L'últim propietari fou Enric de Trastamara, rei de Castella, que batut a la batalla de Navarrete, pogué fugir a cavall cap a Osca, on Pere de Luna, que n'era governador, el conduí sense que fos reconegut a Perapertusa. El duc d'Anjou li donà el castell, on visqué amb donya Blanca, la reina, que vingué més tard a juntar-s'hi amb els fills. Encara avui s'hi conserva una font dita de la Reina Blanca, puix la tradició diu que dita senyora hi passava gran part del seu exili contemplant la plana i enyorant ses terres.

Ja des del 1111 que com sabem passà el comtat de Besalú al de Barce-

lona i havent esdevingut Ramon Berenguer III rei d'Aragó per la seva mare única hereva d'aquell reialme, Perapertusa esdevingué la Frontera Nord d'aquell poderós monarca.

França veia amb recel l'engrandiment de les terres d'aquell comte-rei que a més de Besalú s'anexionà Cerdanya, el Conflent, el Vallespir i en 1172 el Rosselló, formant la gran nació Catalano-Aragonesa, una de les més florents d'Europa, si es té en compte que els sarraïns eren amos encara de les tres quartes parts de la península.

La situació privilegiada de Perapertusa li portà palestres, setges i sofriments; però ells guardaren el sentiment de lleialtat als comtes de Besalú i, més tard, als de Barcelona i reis d'Aragó.

Per dissort, l'any 1239, Núñez Sancho vengué al rei Lluís IX el castell i tots els seus dominis. La història ignora els motius d'aquesta venda; en tot cas per prendre possessió del vescomtat, en nom de França, el regidor de Carcassona es veié obligat a assetjar-lo. Rendits els seus moradors, per manca d'aigua, passaren a desgrat a ésser ciutadans d'una terra estranya; però el seu cor va bategar molt temps de cara a Catalunya.

La primera dificultat la veiem en l'extensió del domini dels Gals. Ara on van establir-se, els Gals marcaren la frontera amb palamintacions, la més vistosa de les quals és segurament el pas de la *l* a la *ll*; aquesta innovació ve a explicar sobre els primers turons pirinencs.

Un altre caracter era la formació de topònims en *-ac*. Com ja hem tingut ocasions d'assenyalar-ho clarament (el *Quemistia del Penedès Mediterrani* in *Miscel·lània Barcinonensis*, 1967, XXI, mapa de la p. 90), aquella topònims, molt densos sobre el territori de la Gàl·lia, escassegen tan aviat com passem el límit de la *l* a la *ll*. Així ho va suposar Pau Aschbacher, l'aparició tardana dels prefixos *llo-* i *ll-* a la zona catalana, fa pensar que foren introduïts només a l'últim moment des del Migjorn francès.

El venerable Balari Jovany, en el seu estudi sobre els orígens històrics de Catalunya (p. 42) manifestava el mateix dubte: «En la Marca de España se encuentran nombres latinos de procedencia también galo-romana en *acus*, *locus*, bien que pocos en número. Lo cual parece ser indicio de que, a juzgar desde este punto de vista, hasta el ser muy escasa la influencia celtica en esta region».

En la miscel·lània lingüística (1966) oferta a Pierre Gardette, Antoni Badia Margarit va provar d'establir (p. 51) que el nom de poble de *Lledó*, no gaire lluny de Besalú, era un heretge del celtic *lughdunon*, com el de la gran ciutat rodanenca. S'ha de reconèixer que els resultats de la part final *-dunon*, que es vol celtisme indiscutible, s'assembla molt poc en Besalú i en *Lledó*.